

Pesach - Pascha - Pasen

In onderstaande studie willen we aandacht schenken aan het bijbelse Pascha uit Exodus 12, de hedendaagse Joodse Pesachmaaltijd en een relatie leggen naar Pasen, het christelijke Paasfeest en de maaltijd van de Heer.

Instelling van het Pascha in bijbelse tijd

Temidden van het tumult na de negen plagen die al over Egypte gekomen waren, geeft God in Exodus 12 aan Mozes een uitgebreid voorschrift voor het houden van Pèsach (Hebreeuws) of Pascha (Aramees). Dit komt van het werkwoord pasach, passeren, voorbijgaan, over iets heenstappen. De naam van het feest, in de grondtekst pèsach hoe laJWHW, wordt pas in het 11e vers genoemd. Rabbijn Vredenburg vertaalt het als 'het is een overschrijdingsoffer ter eere des Eeuwigen'. Pèsach, in het buitenbijbelse taalgebruik ook uitgesproken als pèsach, is een avond van gedenken en een feest ter ere van de Heer. In de namiddag van de 14e van de maand werd het lam geslacht. Een mannelijk lam van de schapen of de geiten. Dat gebeurde in de maand die in het Hebreeuws Aviv wordt genoemd, wat 'lente' en 'aren' betekent. In het Babylonisch heet die maand Nisan, de naam die nu nog gebruikt wordt. De nacht nadat het bloed van het lam aan de deuropening gestreken was, mocht je niet naar buiten gaan; alleen achter het bloed was je veilig. Een engel van de Heer doodt dan alle eerstgeboren zonen van de Egyptenaren en het eerstgeborene van hun vee. 'Israël is Mijn eerstgeboren zoon' had God tegen koning Farao gezegd.

Het eerste Pascha was een geloofsfeest, want de Hebreëen waren nog in Egypte, het was een viering vóór de vervulling. Men at het geroosterde lam, ongezuurd brood en bitter kruid ter herinnering aan de bittere slavendienst. Het is een feest van gebondenheid naar vrijheid, de overgang van winter naar zomer.

Dat bij dit Pesach de kinderen voluit betrokken waren, blijkt uit Exodus 12:26,27. En als uw kinderen dan vragen: 'Wat betekent dit gebruik?' antwoord dan: 'Wij brengen de HEER een pesachoffer omdat Hij de huizen van de Israëlieten voorbij is gegaan toen Hij de Egyptenaren strafte; ons heeft Hij gespaard.'

Na het slachten van het lam volgen zeven dagen, van de avond van de 14^e tot de avond van de 21^e van de maand Aviv, waarin ongedesemd brood moet worden gegeten, brood bestaande uit alleen meel en water, zonder gist. Alles waar gist in zit, moest vooraf worden opgeruimd. Volgens Exodus 12 zijn de 1^e en de 7^e dag daarvan heilige rustdagen, ofwel (extra)

sabbatdagen waarop niet mag worden gewerkt. Men denkt dan terug aan de dagen na de Uittocht toen men ongezuurd brood at. Het oude zuurdesem moest helemaal weggedaan worden en daarna moest nieuw zuurdesem worden bereid, een beeld van innerlijke reiniging. God zei dat de maand van de uittocht voortaan de eerste maand van het 'religieuze jaar' moest zijn. Die uittocht was zo belangrijk, dat God daarvoor de kalender veranderde.

De volgorde is: eerst Pesach, dan Ongezuurde broden; eerst jij uit Egypte, dan Egypte uit jou, eerst verlossing, dan levensheiliging.

De feesten van de Heer houden ook verband met de landbouw. Tijdens de Ongezuurde broden, in het Hebreeuws matsot, was er ook het Eerstelingenfeest. De eerste schoof van de gersteoogst was niet voor de boer, maar voor God. Op de tweede dag van de Ongezuurde broden werd de eerste schoof door de priester in de vier windrichtingen bewogen als dank aan God omdat Hij voorzag in voedsel. Van de eerste schoof gerst werd een brood gebakken dat ongezuurd was, d.w.z. rein, zonder onvolkomenheden; zuurdesem staat voor onrein, onvolkomen, zonde. Pas daarna mocht van de nieuwe oogst gegeten worden. Vanaf het Eerstelingenfeest werden vijftig dagen geteld tot het Wekenfeest. Zoals na afloop van het Loofhuttenfeest om regen wordt gebeden, bidt men op de eerste dag van Pesach om dauw.

Pesach, Wekenfeest en Loofhuttenfeest waren de drie opgangsfeesten of pelgrimsfeesten waarbij alle (besneden) mannen moesten optrekken naar de tempel in Jeruzalem (een vreemdeling mocht alleen aan Pesach deelnemen als hij besneden was). God had beloofd dat vijanden dan hun land niet zouden binnentrekken.

Dat kinderen dan ook mee op pad gingen, lezen we in Lucas 2:40-43 Het kind groeide op, werd sterk en was begiftigd met wijsheid; Gods genade rustte op hem. Zijn ouders gingen jaarlijks voor het pesachfeest naar Jeruzalem. Toen hij twaalf jaar was, maakten ze weer hun gebruikelijke pelgrimstocht. Na afloop van het feest vertrokken ze naar huis, maar Jezus bleef in Jeruzalem achter zonder dat zijn ouders het wisten.

Van de drie opgangsfeesten, en van de sabbat, en van de dag der bazuinen of het 'burgerlijk nieuwjaar' en van de Grote Verzoendag had de Heer gezegd 'dit zijn mijn feesttijden', Leviticus 23. Bij de offers in Numeri 28 wordt daarbij ook nog het feest van de nieuwe maan genoemd.

Behalve deze 'feesten van de Heer' zijn er nog de 'Joodse feesten', het Poerimfeest (Esther 9:20-32) en Chanoeka, het feest van de vernieuwing van de tempel (Johannes 10:22). De Joodse feesten zijn deels ontleend aan de Hebreeuwse bijbel (Tenach, eerste testament) en komen deels uit traditie van latere tijd.

De Pesachviering in Jezus' tijd

Op de 10^e Nisan had Jezus zijn intocht in Jeruzalem gehouden, tegelijk met de paaslammeren uit de velden van Efrata. Jezus kwam niet als een

strijdende koning op een paard, maar als een vrede brengende koning op een ezel. Het volk roept 'Verlos ons toch, red ons toch, hosjia-na, u die komt in de naam van de HEER'.

Jezus' laatste maaltijd vóór zijn lijden was de pesachmaaltijd met zijn discipelen. Hij zal de maaltijd een dag eerder gehouden hebben, want Hij zou zijn geest in de handen van zijn Vader bevelen op het moment dat de pesachlammeren werden geslacht.

In de verhalen tijdens de pesachmaaltijd over de Uittocht spreekt Jezus ook over zijn uittocht, Johannes 13-16.

Als aanvulling op de jaarlijkse sedermaaltijd zei Jezus dat de gebroken matse ziet op zijn lichaam en de derde beker wijn op zijn bloed van het nieuwe verbond (Jeremia 31:31-34).

Na het zingen van de lofzangen gaan ze naar Getsemane, olijvenpers. In de nacht van 'waken voor de Heer' (Exodus 12:42) vallen de discipelen in slaap. Jezus voert de strijd alleen.

De Joodse Pesachviering nu

Na de verwoesting van de tempel in het jaar 70 worden er geen dieren meer geslacht. De zevendaagse Pesachviering is nu een huiselijk gebeuren met als hoogtepunt de sedermaaltijd op de eerste avond. Daarbij herinneren eieren en enkele botjes aan het paaslam. Er wordt gebeden, gezegend, gelezen en gezongen. De kinderen zijn erbij om hen het verhaal van de uittocht te vertellen wanneer zij vragen 'wat betekent dit?' En het antwoord is 'Dit is om wat de HEER mij heeft gedaan bij mijn uittocht uit Egypte', Exodus 13:8. Wat toen gebeurde, is ook mijn verhaal. Het is alsof ieder persoonlijk uit Egypte bevrijd is.

Er worden vier bekers wijn gedronken. Ze hebben de betekenis van uitleiding, redding, verlossing en aanneming, Exodus 6:5,6. De vierde beker gaat over God die zijn volk aanneemt, ten huwelijk neemt, waarvan de Tora bij de Sinai het huwelijkscontract is.

De vijfde, de beker voor Elia die niet wordt gedronken, is de beker van het brengen in het beloofde land, Exodus 5:7, als voorbode van de messiaanse verlossing in de toekomst.

De 'seder', de orde of volgorde voor de sedermaaltijd is beschreven in de Haggada, de vertelling van de pesachmaaltijd. Het uitgangspunt voor de haggada is de bijbelse opdracht voor de viering van Pesach, maar in de loop van de tijd zijn er dingen aan toegevoegd vanuit de traditie. De huidige vorm van de haggada is ongeveer in de tiende eeuw ontstaan. Tussen de verschillende haggada's zijn soms kleine verschillen, maar het komt op het volgende neer:

Op de tafel, die gedekt is met een wit tafellaken, staat de sederschotel. Op de sederschotel liggen in het midden bittere kruiden, meestal mierikswortel. Daarnaast charoset, een zoet mengsel van appel, rozijnen, amandel, kaneel, suiker en wijn. De charoset stelt voor het 'leem' of de 'klei' voor het bakken van de stenen uit de slaventijd van de Hebreeën in Egypte. Charoset wordt gebruikt om de bittere kruiden in te dopen en zo

de bitterheid daarvan te verzachten. Verder een gaaf beentje ter herinnering aan het paaslam, waarvan de beenderen niet mochten worden gebroken. Vervolgens een ei, in de plaats van het vroegere paasoffer, en nu symbool van rouw om de verwoeste tempel, maar ook een teken van nieuw leven. Ook is er peterselie of radijs als lentegroente en daarnaast zout water om de groente in te dopen. Volgens sommigen herinnert het zoute water aan de tranen van de lijdende Hebreëën gedurende hun tijd van slavernij in Egypte. Er zijn drie matses, voorstellend de priesters, de levieten en het volk.

Over de eerste beker wijn wordt dezelfde lofzegging uitgesproken als op de avond ter inwijding van de sjabbat. Daarna is er de lofzegging over de opdracht om de feesten van de Heer te vieren en de lofzegging over Gods bewaring tot nu toe. Alle lofzeggingen beginnen met 'Gezegend bent U, HEER onze God, koning van de wereld...'

Allen drinken hun beker grotendeels leeg, leunend op de linkerarm.

De vader of de leider wast de handen en laat zich daarbij bedienen. Bij dit handenwassen wordt nog geen lofzegging gezegd.

Hij doopt de lentegroente in zout water, spreekt er de lofzegging over uit en verdeelt het als een soort 'voorgerecht'.

De middelste matse wordt gebroken in een groot en een klein stuk. Het kleinste stuk wordt teruggelegd als het 'brood der ellende'. Het grootste stuk wordt in een servet gewikkeld, op de schouder gedragen zoals de deegtroggen in Exodus 12. Daarna wordt het weggelegd als een soort 'nagerecht' voor aan het einde van de maaltijd.

Dan volgt de vertelling van het pesachverhaal, over de tien plagen, de bevrijding uit Egypte, het pesachlam, de matses en de bittere kruiden.

Door de jongste kinderen worden de vier vragen gesteld waarom deze avond zo anders is dan alle andere avonden:

1. Alle andere avonden eten we brood. Waarom vanavond alleen matses?
2. Alle andere avonden eten we allerlei groenten. Waarom vanavond bittere kruiden?
3. Alle andere avonden dopen we niet één keer in. Waarom vanavond twee keer?
4. Alle andere avonden zitten we rechtop. Waarom zitten we vanavond leunend?

Nadat de tweede beker wijn is ingeschonken, worden de antwoorden op deze vragen door de vader of de leider gegeven:

1. De matses zijn een herinnering aan het goedkope slechte brood in Egypte, het brood der ellende dat onze voorouders daar moesten eten. Het is ongedesemd brood. Er was geen tijd om het deeg te laten rijzen, want we werden door de Egyptenaren 'weggejaagd', zo bang waren ze geworden.
2. De bittere kruiden zijn een herinnering aan het slechte leven dat we in Egypte hadden.

De Egyptenaren hadden het leven van onze voorouders bitter gemaakt door hen zwaar werk te laten doen met het bakken van stenen en allerlei werk op het veld.

Deze twee antwoorden herinneren aan de slavernij in Egypte. Wij waren slaven van Faraó in Egypte. We hadden onszelf nooit kunnen bevrijden, maar God bevrijdde ons met grote wonderen. Als God dat niet gedaan had, waren we altijd slaven gebleven in Egypte.

3. De peterselie dopen we in zout water: slaven kregen geen 'voorgerecht', maar wij zijn vrij. De bittere kruiden dopen we in charoset: het bittere wordt zoeter gemaakt om het denken aan de slavernij te verzachten.

4. Alleen vrije mensen mogen leunend zitten, vroeger 'lagen de mensen aan' bij de maaltijd. Slaven moesten staan of mochten op een harde houten stoel zitten en moesten weer gauw aan het werk. Deze twee antwoorden laten zien dat we vrije mensen zijn.

De psalmen 113 en 114 worden gezongen als eerste deel van het hallel. Er wordt een lofzegging gesproken over de bevrijding en een lofzegging over de tweede beker wijn die al eerder ingeschonken was.

Nu wassen allen de handen, nadat een lofzegging is gezegd over de opdracht tot het wassen van de handen.

Over de matses wordt twee keer een lofzegging uitgesproken. De eerste zegen is over de twee hele matses. Dit is dezelfde zegen die ook wordt gezegd aan de vooravond van de sjabbat over de twee broden, die de dubbele hoeveelheid manna in de woestijn voorstellen. De tweede zegen is een lofzegging over de opdracht om ongezuurde broden te eten. Daarna eet ieder leunend van de hele matses en van de gebroken middelste matse.

Vervolgens wordt er gegeten van de bittere kruiden, na de lofzegging over de opdracht om bittere kruiden te eten. Daarna worden stukken van de matses gegeten met bittere kruiden daartussen en worden bittere kruiden gegeten die gedoopt zijn in de charoset.

Bij het eten van de bittere kruiden zit men niet leunend.

Dan volgt de eigenlijke maaltijd, een feestmaal voor een 'jom tov', een feestdag.

Aan het einde van de maaltijd wordt het weggelegde stuk matse als 'nagerecht' gegeten. Dit is het laatste wat gegeten wordt. Dit is om de 'smaak vast te houden', zoals men vroeger deed ter herinnering aan het paasoffer zoals dat gegeten werd in de tijd van de tempel.

Na de maaltijd wordt psalm 126 gezongen en een lofzegging en een dankgebed uitgesproken. Er wordt gebeden om ontferming over Jeruzalem en Sion. Over de derde beker wijn wordt een lofzegging gesproken, waarna deze leunend wordt gedronken.

De buitendeur wordt geopend voor Elia en daarna weer gesloten.

Het tweede deel van het hallel wordt gezongen, de psalmen 115 - 118 en 136 en gedeelten van andere lofpsalmen. Over de vierde beker wijn wordt de lofzegging uitgesproken, waarna deze leunend wordt gedronken. Er

volgt een dankzegging voor het land Israël en opnieuw een gebed voor Jeruzalem en Sion.

Nadat gezegd is 'de pesachseder is voorbij', volgen afsluitende woorden en liturgische gedichten.

Het paaslam en ons Paaslam

Het paaslam is de voorafschaduw van het Lam van God. De bijbelse feesten geven inzicht in Jezus' eerste komst en uitzicht op zijn tweede komst. In 1Korinte 5:6-8 wordt gezegd: Verwijder dan het oude zuurdeeg, opdat u een nieuw deeg zult zijn. U bent immers ongezuurd, want ook ons Paaslam is voor ons geslacht: Christus.

In Egypte moesten de Hebreeën op de 10e Aviv het paaslam apart houden tot de 14e. Het lam werd nauwkeurig onderzocht en mocht geen enkel gebrek hebben. Ook Jezus is meerdere keren ondervraagd, maar Hij kon niet van iets verkeerd beschuldigd worden.

Bij het slachten van de offerlammeren op het Pesachfeest zei de hogepriester 'het is volbracht', dezelfde woorden die Jezus sprak toen zijn werk voleindigd was.

De ongezuurde broden uit bijbelse tijd zagen er anders uit dan de matses van tegenwoordig. De matses zoals die nu in de fabriek gemaakt worden, zitten vol gaatjes en strepen. Dit zou je kunnen zien als een symbool voor 'Om onze overtreding werd hij doorboord en door zijn striemen is ons genezing geworden', Jesaja 53.

Er zijn Messiasbelijdende Joden die in de drie matses een beeld zien van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Zoals een stuk van de middelste matse in een servet werd gewikkeld, legde men Jezus in doeken gehuld in het graf.

Pesach - Goede vrijdag - Pasen

Het graf waarin men Jezus gelegd had, was leeg op de eerste dag van de week. Dat is het enige wat we zeker weten uit alle vier evangeliën. Over het tijdstip van de opstanding en daarmee de dag van het sterven van Jezus bestaat verschil van mening. Vroeger was dit een pennenstrijd, nu een discussie via internet met verschillende argumenten 'voor en tegen'. We herdenken het lijden en sterven van Jezus op Goede vrijdag. De opstanding vierten we op de zondag daarna, Pasen. Evenals kerst, hemelvaart en pinksteren zijn dit geen 'feesten van de Heer', maar 'feesten over de Heer', gedenkdagen in de christelijke traditie, zoals de gedenkdagen Poerim en Chanoeka in de Joodse traditie.

De eerste christenen, aanvankelijk alleen Joden, bleven deelnemen aan de Joodse feesten, ook aan Pesach, zij het voor hen vanuit de vervulling. Waarschijnlijk vierden zij gedurende het Joodse Pesachfeest reeds de gedachtenis aan het lijden en sterven en de opstanding van de Heer. Later, in de tijd dat er ook christenen uit de heidenen toetraden, werd het wellicht een tweetal dagen van vasten en een nachtwake ter herdenking van Jezus' lijden en sterven. De liturgie van Goede vrijdag was bij de eerste christenen onbekend. De drieslag van de gekruisigde, begraven en

opgestane Heer ontstond pas in de 4^e eeuw. In de RK traditie wordt dit het paastriduüm genoemd, een driedaags gedenken op Witte donderdag ('het laatste avondmaal'), Goede vrijdag en Stille zaterdag, uitmondend in Paaszondag. Op die manier werd Pesach (het paaslam geslacht) als het ware 'gesplitst' in Goede vrijdag (ons Paaslam geslacht) en Pasen (de Heer is waarlijk opgestaan). Aan de viering van het oorspronkelijke Pesach werd zo een nieuwe invulling gegeven. Helaas werd in het jaar 325 op het concilie van Nicea een nieuwe paasdatum ingesteld: de eerste zondag na volle maan na het begin van de lente. Daardoor vallen het Joodse Pesach en het christelijke Pasen nog maar zelden samen.

De maaltijd van de Heer

De maaltijd van de Heer vindt zijn oorsprong in twee gebeurtenissen uit vroeger tijd. De eerste is de pesachmaaltijd bij de uittocht van de Hebreëen uit Egypte, zo'n 3500 jaar geleden. De tweede is wat we noemen de instelling van het avondmaal of de maaltijd van de Heer, zo'n 2000 jaar geleden; dit gebeurde bij Jezus' laatste pesachmaaltijd. Beide gebeurtenissen houden verband met verlossing door het bloed. Door het bloed van het geslachte paaslam aan de deurposten is er leven en verlossing uit Egypte, Exodus 12:13. Door het bloed van het Lam van God dat de zonde der wereld wegneemt, is er eeuwig leven en reiniging van alle zonde, Johannes 1:29 en 1Johannes 1:7.

In Leviticus 17:11 is er sprake van verzoening door het bloed op het altaar. Jeremia 31:31-34 belooft een nieuw verbond met het huis van Israël en het huis van Juda. Jezus spreekt in Matteüs 26:28, Marcus 14:24 en Lucas 22:20 over het bloed van mijn verbond en het nieuwe verbond in mijn bloed. Na hun uittocht uit Egypte kreeg het volk Israël manna te eten in de woestijn. Na de spijziging van de vijfduizend noemt Jezus zich het levende brood dat uit de hemel neergedaald is, Johannes 6:35. Paulus noemt het brood dat wij breken de gemeenschap met het lichaam van Christus, 1Korintiërs 10:16. Het eerste en tweede testament vormen een doorlopende eenheid.

Zoals gezegd, waren en zijn de kinderen aanwezig bij de pesachmaaltijd. De haggada spreekt zelfs over vier soorten: wijze, ondeugende en eenvoudige kinderen en het kind dat nog geen vragen kan stellen. Zij zijn door de rabbijnen ontleend aan de vier teksten Deuteronomium 6:20, Exodus 12:26, 13:14 en 13:8 die alle gaan om het 'daarom' op de al of niet gestelde vraag 'waarom?' De kritische vragensteller is even welkom als het kind dat nog te jong is om te vragen. Voor allen is er een uitleggend antwoord of een vertellend woord.

Zouden we dit mogen doortrekken naar de maaltijd van de Heer?

De maaltijd van de Heer als onderdeel van de woordverkondiging.

De maaltijd van de Heer als een 'fysiek' stilstaan bij datgene wat Hij deed.

De maaltijd van de Heer als een ernstig, maar toch blij gedenken van wat Hij volbracht.